

Muistetun lapsuuden maantiede – Päiväkotimuistot lapsuuden maantieteen ja muistitietotutkimuksen leikkauspinnassa

Taina Sillanpää

Johdanto

Tässä katsauksessa tarkastelen varhaiskasvatuksen ja laajemmin lapsuuden muistitietotutkimusta ja esittelen erityisesti päiväkotilapsuuteen liittyvää tilatutkimusta Suomessa. Esitteen teoreettisia tilaan liittyviä näkökulmia ja näiden näkökulmien yhdistämistä muistitietotutkimukseen. Omassa parhaillaan tekeillä olevassa väitöstutkimuksessani tarkastelen lastentarha- ja päiväkotitoimintaa lapsuuden maantieteeseen kuuluvan tila-analyysin kautta (ks. Lefebvre 1991 ja de Certeau 1998 tilasta keskeisenä käsitteenä eri tieteenaloilla 1990-luvulla). Tila-, paikka- ja maisema- käsitteiden käyttö avaa tutkimukselle moniulotteisen näkökulman. Ne ovat holistisia, korostavat kulttuurisen toimijuuden subjektiivista luonnetta ja mahdollistavat sovinnaisien käsitteiden auki purkamisen ja uudelleentulkinnan. Tilalla ja tilallisuudella, maisemalla ja paikalla on myös keskeisiä sosiaalisia, kulttuurisia ja poliittisia merkityksiä. (Fingeroos 2004, 111.)

Tila ei ole pysyvä fyysinen paikka, vaan sosiaalisesti ja toiminnallisesti järjestäytynyt, muuttuva ja monimutkainen kokonaisuus. Tilasta tulee merkityksellinen vasta, kun ihmiset, kuten esimerkiksi päiväkodin lapset, heidän perheensä ja päiväkodin työntekijät, kiinnittyvät siihen. Tilassa muodostuu sosiaalisia suhteita, tila rakentaa yhteisön, tilassa toimitaan, ja siinä muodostuu perinteitä. Tilassa harjoitetaan valtaa ja siitä voidaan löytää sukupuolisdonnaisia käytänteitä. (Gordon, Holland & Lahelma 2000; Saarikangas 2002, 24–25.) Tila määrittäytyy kuitenkin myös käyttäjänsä mukaan. On kiinnostavaa tarkastella, miten vaikkapa lapset muokkaavat tilaa.

Lastentarhoissa ja päiväkodeissa olevat lapset luovat elettyä tilaa omalla toiminnallaan. Raija Raittilan (2013, 71) mukaan päiväkotiympäristö ei ole pysyvä, muuttumaton tila, vaan se rakentuu ja uusiutuu jatkuvasti arjen käytännöissä sekä aikuisten että lasten toimesta. Päiväkotiympäristö rakentuu sisäisten päivittäisten prosessien kokonaisuutena, jossa tarjotaan tavoitteellista, pedagogista toimintaa. Toisaalta yhteiskunta ja sen asettama säätely vaikuttaa toimintaympäristön muotoutumiseen. (Raittila 2013, 17; Markström & Hallden 2009, 113.) Ann-Marie Markström ja Gunilla Halldén (2009, 112) ovat löytäneet erilaisia strategioita, joita lapset käyttävät selvittääkseen säännöistä, saavuttaakseen henkilökohtaista autonomiaa ja neuvotellessaan sosiaalisesta järjestyksestä. Lapset ovat taitavia toimimaan päiväkodin rutiinien ja yhteisten toimintojen sekä lasten vapaan leikin rajapinnalla. He saavat instituution näyttämään lasten paikalta.

Historiasta löytyy esimerkkejä lastentarha- ja päiväkotitiloista, jotka on suunniteltu alusta lähtien yhteistyössä henkilöstön kanssa, jolloin toiminnallisuus on vuoropuhelussa fyysisen tilan kanssa. Päiväkoti Pikkuprinssin [\[1\]](#) suunnittelijan, arkkitehti Pentti Myllymäen mukaan päiväkotitilojen suunnittelun päämääränä tulee olla jotain enemmän kuin

antaa suoja ja paikka lepoon, ruokailuun ja kasvatustavoitteiden mukaiseen toimintaan. Hän näkee päiväkodin paikkana, joka antaa yllykkeen leikkiin. Luovuutta on vaikea opettaa, joten sen tulee olla aina läsnä ja kaikessa mukana. Muistelun kautta Myllymäki havainnollistaa omaa lapsuuden ympäristöään, jota pitää suunnittelun lähtökohtana:

Rakennusten ja kaivon taustat, alustat, tikapuut, katot, sireenipensaat, lautakasan aluset ja kalliit olivat piilopaikkoja leikittäessä piilosilla oloa tai vinkkiä [...] Lapsella ei ole muistissaan suurta kokemusten ja tuntojen varastoa. Se on vasta alullaan. Ympäristö, jossa vietämme lapsuutemme, jää sieluumme maisemaksi. Se tulee vastaamme muistumina ja ailahduksina aina uudestaan. Se on osa perusvirettämme, aurinko tai pilvi. (Myllymäki 1983, 25–26.)

Myös kasvattajan ja opettajan työssä on tärkeää tiedostaa oma kasvattajuus ja sen taustalla olevat arvot ja eettiset perusteet. Tiedostamalla oma henkilö- ja sukupolvihistoria voidaan reflektoida nykyistä tilannetta, tunnistaa ei-toivottuja toimintamalleja ja valita toisenlaisia tapoja toimia. Lapsuuden muistelun tutkimuksella tavoitellaan myös herkkyyttä ymmärtää paremmin lapsena olemista ja päästä lähemmäksi lapsena olemisen kokemusta. (Bardy 2002; Korhonen 2006.)

Eletty tila

Humanistisen maantieteen tutkijat määrittelevät paikan henkilökohtaiseksi tilaksi, jossa ihmiset elävät ja toimivat. Kun ihminen havainnoi, tulkitsee ja nimeää ympäristöään, sen fyysiset ominaisuudet saavat merkityksen. Puhutaan yksilöille merkityksellisistä paikoista, joihin liitämme inhimillisiä ja subjektiivisia tunteita, arvoja, tietoja, muistoja, merkityksiä, toiveita ja pelkoja. Näin neutraalista tilasta muodostuu ihmiselle merkityksellinen paikka, johon kiinnittyminen tapahtuu elämisen kautta ja joka on kytketty tiettyyn aikaan ja elämäntilanteeseen. (Fingeroos 2004, 112; Raittila 2008, 16; Raittila 2009, 229–230; Haarni ym. 1997, 16–17.) Omassa tutkimuksessani käytän käsitettä eletty tila, johon sisällytän lastentarhan/päiväkodin fyysisen, sosiaalisen ja kulttuurisen tilan käsitteet. Tilalla tarkoitan niitä muisteltuja henkilökohtaisia lastentarhan tai päiväkodin paikkoja, jotka yhdistyvät eletyiksi kokonaisuuksiksi, esimerkkinä lastentarhan ja päiväkodin keittiö toimintoineen ja ihmisineen sekä keittiötilassa tapahtuneet ajalliset muutokset ja niiden vaikutukset lasten toimintaan. Yksittäiset, henkilökohtaiset, eri paikkakunnilta ja eri ajoilta kirjoitetut lastentarhan ja päiväkodin keittiön paikkakokemukset yhdistyvät yleiseksi keittiötilan tarkaste-
luksi.

Eletty tila muotoutuu ihmisten keskinäisten suhteiden, siellä tehtävän toiminnan sekä aikaan ja paikkaan kiinnittyvien havaintojen pohjalta laajaksi kokonaisuudeksi fyysisen tilan rinnalle. Michel de Certeau (1988, 123) paljon käytetty ajatus ”*space is a practised place*” toimii myös oman tutkimukseni yhtenä lähtöajatuksena. Ne, jotka asuttavat ja käyttävät tilaa, tekevät tilan ja rakentavat sen itselleen yhteistoiminnassa toisten ihmisten kanssa. Toisaalta tila määrittää myös käyttäjänsä. Ihmiset elävät tilassa toisaalta aktiivisina toimijoina ja toisaalta vastaanottavana osapuolena. (Åström 2016, 341–342; Saarikangas 2002, 31.) Anni Vilkkonen (2010) soveltaa de Certeauin ajatuksia omassa tutkimuksessaan kotitilojen merkityksestä elettyinä tilana. Materiaalinen, fyysinen tila muuttuu jokapäiväisen toiminnan ja elämisen kautta eletyiksi tilaksi. (Vilkkonen 2010, 37.)

Henri Lefebvre tarkoittaa eletyllä tilalla tilassa elämistä, jolloin tilalle annetaan merkityksiä. Merkitykset voivat olla emotionaalisia, henkisiä, historiallisia, kulttuurisia tai

genealogisia. Historia jättää jälkensä tilaan. Tila muuttuu siellä tapahtuvan toiminnan seurauksena. (Middleton 2014, 10–12.) Eleyistä tiloista syntyy lapsuuden mielenmaisemia, jotka syntyvät muistelun herättämissä toistuvissa tunteissa. Muistelija asemoi itsensä julkisen ja yksityisen, vallanalaisuuden ja vallankäytön sekä vapauden ja kontrollin vastakkaisiin prosesseihin ja rakenteisiin. Näiden vastakkaisten prosessien ja rakenteiden avulla kerjotjat hahmottavat erilaisia sosiaalisia ja kulttuurisia rajoja ja kokemuksia itsestään ja omasta asemastaan lapsena lastentarhassa tai päiväkodissa. (Tuomaala 2004, 34; Arbaeus 1993, 47–51.)

Eletyn tilan käsitettä on käyttänyt tutkimuksissaan muun muassa Kirsi Saarikangas tutkiessaan asunnon muodonmuutoksia, puhtauden estetiikkaa ja sukupuolta modernissa arkkitehtuurissa (2002) ja lähiötilaa (2007). Saarikankaan tutkimuksissa lähiötilasta lapsuuden aikaan ja tiloihin liittyvät kertomukset näyttäytyvät myönteisinä. Jouto- ja jättömaille annettiin suuri merkitys riippumatta kirjoittajan iästä, sukupuolesta, sosiaalisesta asemasta tai lähiön iästä. Joutomaat olivat lasten valtakuntaa aikuisten katseiden ulottumattomissa. Lähiöt olivat lasten kaupunkeja, jopa paratiiseja. Muistoja leimasi aistimellisuus ja kokemusten ruumiillisuus. Lähiötilan merkitykset muotoutuivat liikkuen ja toimien ympäröivässä luonnossa samalla sitä muuttaen. Ympäristöä havaittiin kaikilla aisteilla kuunnellen, katsoen, haistaen, tuntien iholla, lihaksilla ja liikkeillä. (Saarikangas 2007, 109–110, 115–118.)

Esseessään *The geometry of feeling* (1985) Matti Pallasmaa on käsitellyt asutun tilan ominaisuuksia suhteessa arkkitehtuurin yleisiin käsitteisiin. Pallasmaan mukaan rakennetusta muodosta ja tilasta syntyvät tunteet ovat peräisin ihmisen ja tilan välisestä kohtaamisesta. Tunnevaikutus liittyy toimintaan, ei objektiin eikä visuaaliseen tai muodolliseen tekiään. Arkkitehtuurin fenomenologia on verbien ei substantiivien kieltä: ”Voimakkaimmat tunteet herättää talon lähestyminen (ei talon julkisivu), astuminen (ei ovi), ikkunasta katsominen (ei ikkuna) tai takan tai pöydän ympärille kerääntyminen” (Pallasmaa 1994, 17).

Todelliset tapahtumat sisältävät sanojen lisäksi ääniä, tunnustelemista, tunteita ja heijastumia. Todelliset tapahtumat tarvitsevat paikan, jossa ne voivat tapahtua. Kokemus täydentyy ja tulee realistisemmaksi, kun siihen liitetään ääniä, tunto- ja hajuaisti, sosiaaliset suhteet, luonnon elementit ja esteettiset omaisuudet. Jos kokemuksen voi jakaa jonkun toisen kanssa, paikan tunne vahvistuu. (Sack 2010, 324.) Michel de Certeau näkee tilan kuvauksen ja katsomisen enemmän reittinä tai matkana kuin karttana. Itse liitän tähän myös tilan näkemisen ajallisesti muuttuvana substanssina. Tilallisten toimintojen ketjut näyttävät edustavan sitä, mitä tilassa tehdään. (Åström 2016, 369; de Certeau 1998, 118–119.) Tila on merkitysten kerrostuma, jossa menneisyys ja nykyisyys kohtaavat. Tilakäsite liittyy yleensä rakennettuun ympäristöön, jonka merkitykset syntyvät rakentajien ja käyttäjien sekä menneen ja nykyisen välisenä vuoropuheluna. Tila on luonteeltaan abstrakti käsite, jonka luomat kokemukset ja merkitykset ovat samanaikaisesti sekä henkilökohtaisia että toisaalta kulttuurisesti määrittäytyneitä. (Tunturi & Syrjämaa 2002, 25; Fingeroos 2004, 112.)

Ympäristöpsykologisessa tutkimuksessa pohditaan fyysisen ympäristön vaikutusta ihmiseen ja toisaalta ihmisen mahdollisuuksia vaikuttaa omaan ympäristöönsä ja muokata sitä. Ihminen pyrkii säätämään omaa ympäristösuhdettaan esimerkiksi oman asunnon tai huoneen sisustamisella itsensä näköiseksi. Kun puhutaan julkisesta tilasta, tulee keskeiseksi kysymykseksi, kuka saa määritellä tilan luonnetta ja säädellä siellä tapahtuvaa toimintaa. Julkinen tila voidaan jaotella sen käyttötarkoituksen mukaan erilaisiin tilatyyppeihin. Tila voi olla yksityinen, puoliyksityinen, puolijulkinen tai julkinen. Yksityisen tilan ilmaiseminen merkitsee yleensä oman jäljen jättämistä ympäristöön eli personalisointia, esimerkiksi omilla kuvilla, kasveilla tai maalauksilla. (Horelli 2007, 8–11; Törrönen 1999, 24; Gifford

2007, 176–177.) Julkiset tilat on usein suunniteltu tietylle osallistujamäärälle ja tietynlaisille osallistujien välisille suhteille.

Tilallinen käänne – lastentarhatila kollektiivisesti luotuna sosiaalisena tuotteena

Edward W. Soja (2010) tarkastelee tilallisen käänteen käsitettä, jolla tarkoitetaan kriittisen tilallisen ajattelun laajaa leviämistä uusille tutkimusaloille. Tila ei ole ainoastaan maantieteen ja arkkitehtuurin käsite. Sojan tavoitteena on kannustaa tutkijoita ajattelemaan uudella tavalla tilan ja muiden sille läheisten käsitteiden merkitystä ja tärkeyttä. Sojan mukaan ihmiset ovat yhtä paljon tilallisia kuin ajallisia henkilöitä. Tila ja aika ovat keskeisiä käsitteitä, kun määritellään katoavaa, tavallista arkielämän luonnetta. Tila ei ole vain fyysinen, materiaalisen maailman ominaisuus tai filosofinen attribuutti, vaan monimutkainen sosiaalinen tuote, joka on kollektiivisesti luotu ja tavoitteellisesti rakennettu. Voidaan puhua maantieteen humanisoinnista. (Soja 1996, 2; Soja 2010, 13–16; Rasmussen 2004, 155.)

Soja määrittelee tilallisuuden kolmena eri tasona. Ensimmäinen tila käsittää fyysisen ympäristön. Se on aistein havaittava, materiaalinen ja sen voi määrittellä empiirisesti ja mitata tarkasti. (Soja 1996, 75.) Ensimmäinen tila edustaa fyysistä, materiaalista maailmaa, joka on ihmisestä riippumaton. Lastentarha- ja päiväkotikontekstissa ensimmäistä tilaa edustaa esimerkiksi lastentarhan piha, sali tai keittiö.

Toinen tila käsittää materiaalisen ympäristön silloin, kun se tarjoaa erilaisia kokemuksia ja vaikutelmia. Toinen tila käsittää fyysisestä tilasta ihmisen ajatuksissa muodostuneen tulokinnan. Tilan kokemista ei voida erottaa ihmisestä, joka asuu tai toimii siellä. Fyysinen ympäristö saa merkityksen, kun joku tulkitsee, ymmärtää ja nimeää ympäristönsä. Neutraaliin ympäristöön kiinnittyy subjektiivisia merkityksiä, kuten tunteita, arvoja, tietoa, muistoa, toiveita ja pelkoja. (Raittila 2008, 27; Raittila 2012, 271–272.) Lastentarha- ja päiväkotikontekstissa fyysiseen tilaan liittyvät muistot ja kokemukset edustavat toista tilaa. Muistoissa kirjoittajat liittävät fyysiseen tilaan muun muassa tunteita ja arvoja. Toisen tilan epistemologiat ovat nousseet esille vastapainona fyysisen tilan suljetulle ja objektiivisuutta vaativalle tutkimussuuntaukselle. (Soja 1996, 78.) Soja haluaakin purkaa tämän vastakkainasettelun tuomalla tarkasteluun kolmannen tilan käsitteen (Third place).

Kolmas tila sisältää kaksi edellä mainittua tilaa, mutta ei kuitenkaan ole niiden yhdistelmä, vaan pyrkii ylittämään tilan kahtiajaon konkreettiseen ja metaforiseen sekä saamaan vaikutteita luovasti näistä molemmista näkökulmista. Kolmas tila sisältää kollektiivisia sääntöjä, merkityksiä, arvoja ja kulttuurin symboleja, politiikkaa ja ideologioita, jotka ovat fyysisen tilan, siinä toteutettavan toiminnan ja ihmisten välisten suhteiden takana. (Haarni 1997, 97; Raittila 2012, 273; Raittila 2013, 89; Vuorisalo, Rutanen & Raittila 2015, 67.) Päiväkotiin sovellettuna Raittila (2013, 89) puhuu kulttuurisesti sovitusta perustekijöistä (kolmas tila), kuten pienryhmätoiminta, jotka määrittävät jokapäiväisten, arkisten käytäntöjen lähtökohdat. Fyysisen ympäristön sisään on näin ollen rakennettu sosiaalinen järjestys. Kolmas tila edustaa virallista tietoa, mutta myös muistellun henkilökohtaisen tiedon kerontahetkeä, josta käsin esimerkiksi kasvatustieteen ammattilaiset peilaavat omia lapsuuden kokemuksiaan.

Sojan kolmannen tilan käsitettä ovat soveltaneet suomalaisessa varhaiskasvatuksen tutkimuksessa mm. Raija Raittila väitöskirjassaan *Retkellä, Lasten ja kaupunkiympäristön kohtaamisesta* (2008) ja artikkelissaan pienryhmätoiminnan ja leikkialueiden aiheuttamasta toimintaympäristön muutoksesta (Raittila 2013) sekä Nina Rutanen (2013) tutkimuksessaan alle 3-vuotiaiden lasten leikkituloista.

Elina Paju (2013) tarkastelee tutkimuksessaan päiväkodin pieniä arkisia asioita, jotka muokkaavat lasten kokemusta itsestään ja suhteestaan muihin ihmisiin. Paju käyttää horisontaalisen ja vertikaalisen tason käsitettä. Vuorovaikutusta tapahtuu päiväkodeissa ikään kuin kahdessa tasossa, aikuisten keskinäisenä puheena ja lasten jutteluna aikuisten katseen alapuolella. Horisontaalinen ja vertikaalinen taso näkyvät myös päiväkodin tilaratkaisuissa. (Paju 2013, 90.) Horisontaalisella tasolla Paju tarkoittaa konkreettisesti tilan jakautumista lasten ja henkilökunnan tiloihin. Oman aineistoni kautta avautuvat myös vanhemmille ”sallitut” tilat ja niissä tapahtuneet muutokset. Näitä tiloja ovat muun muassa piha tai eteinen tuomis- ja hakemistilanteissa ja sali juhliassa. Kiinnostavia näkökulmia tarjoavat ajalliset muutokset, jotka laajentavat tai pienentävät lasten horisontaalista tilaa. Horisontaalisen tason tarkasteluna voidaan pitää esimerkiksi muutoksia lastentarhamatkoissa lasten itsenäisen kulkemisen osalta sekä lastentarhan ja päiväkodin keittiötilaa lapsille sallittuna alueena ja mahdollisena lasten sosiaalisen ja kulttuurisen tilan rikastuttajana. Myös lastentarhassa ja päiväkodissa tietyt toiminnalliset järjestelyt vaikuttavat lasten tilan käyttöön.

Vertikaalisella tasolla Paju tarkastelee toimintaa ja vuorovaikutusta kahdella tasolla, aikuisten ja lasten. (Paju 2013, 90.) Oman tutkimukseni muisteluaineistosta nousi vahvasti esille lasten keskinäinen toiminta, lasten omat leikkivälineet ja huonekalut, lasten kokoiset tilat. Lastentarhatila oli aikuisten elämän miniatyyrimaailma. Lapset opetettiin ja sosiaalistettiin aikuisten maailmaan siten, että he tekivät työtehtäviä oikeilla pienillä lapsen kokoisilla työvälineillä. Kotiroomien malli annettiin kotileikkihuoneissa ja -nurkkauksissa. Voidaan ajatella, että lapsiin luotettiin ja heille annettiin vastuullisia tehtäviä oikeilla välineillä tehtäväksi. Kun tila ja välineet olivat lapsen kokoisia, lasten oli helppo ottaa toiminta haltuun. Myös sosiaalinen tila oli omalta osaltaan vertikaalitasossa lasten omaa tilaa, vaikka lastentarha-aikaan toiminta oli autoritaarista ja sääntöjen noudattaminen tarkkaa. Muistelijat kertovat aikuisilta salaa tehdyistä asioista, sääntöjen uhmaamisesta, ihastuksista ja kaverisuhteista, jotka sijoittuvat tuohon tilaan.

Muistitieto lapsuuskokemusten avaajana

Väitöstutkimukseni tutkimusmenetelmä on ymmärtävä muistitietotutkimus, jossa muistitietoa pyritään selittämisen sijasta ymmärtämään. Tavoitteena on saavuttaa muistelijoiden omia tulkintoja menneisyydestään: mitkä asiat ja tapahtumat lastentarhoissa ja päiväkodeissa olivat muistamisen ja kertomisen arvoisia. Harry Hendrick katsoo, että historiankirjoittajan tehtävänä ei ole ainoastaan tutkia mennyttä kulttuuria mahdollisimman objektiivisesti, vaan paljastaa aikuisten ja lasten välisiä piilotettuja, luonnollisia ja epätasa-arvoisia rakenteita. On tärkeää selvittää, kuinka nämä rakenteet vaikuttavat lasten asemaan historiallisina subjekteina, ja hahmotella niiden merkitystä lapsuuden vaihteleviin määritelmiin. (Hendrick 2003, 45–46.)

Saara Tuomaalan (2004) mukaan vasta 1980–1990-luvuilla lapsuuden tutkimuksessa tapahtui näkökulman muutos. Lapsuutta alettiin tutkia kokemusten kautta, jonka myötä lapsista tuli osallisia itseään koskevassa tutkimuksessa. (Roos 2015; Kyrönlampi-Kylmänen 2007; Paju 2013.) Tämä vaikutti myös historian tutkimukseen, joskin suullisten ja kirjallisten kokemuksettomusten käyttö historian tutkimuksessa on ollut edelleen vähäistä. Hallinnollisissa ja kirjallisissa lähteissä lapset on yleensä kirjattu vallan kohteina. Vaikka lasten tuominen historian tutkimukseen aktiivisiksi toimijoiksi ja oman äänensä kertojiksi on haastavaa, se ei ole mahdotonta.

Kasvatuksen historian tutkimuksessa kasvattajan ja kasvatettavan suhde on aina valtasuhde ja virallinen historiatieto on käsitelty kasvattajasta aikuisista käsin. Tutkimukseni

tavoitteena on etsiä tulkintoja ja näkökulmia, jotka haastavat virallisen historian tiedon ja edustavat ”toista tietoa”, eli kokemuksellista, ihmettelevää, paljastavaa ja pohdiskelevaa tietoa. (Peltonen 2009, 16–17.) Lastentarha- ja päiväkotimuistojen avulla saavutettava toinen tieto antaa uutta näkökulmaa varhaiskasvatuksen historian tutkimukseen.

Lapsuuden kokemuksiin perustuvia keruu- ja haastatteluaineistoja ovat analysoineet väitöskirja- ja gradu-tutkimuksissaan muun muassa Elina Makkonen (2009), Pirjo Korkeakangas (1996), Ulla Savolainen (2014), Jenni Niskanen (2007), Outi Ylitapio-Mäntylä (2009) ja Elina Paju (2001). Saara Tuomaala (2004) käytti väitöskirjassaan kokemukertomuksia selvittäessään suomalaisen oppivelvollisuuskoulun ja maalaislasten kohtaamista 1920- ja 1930-luvulla kahdessa maalaiskylässä. Vuonna 2016 valmistui Marjo Laitalan ja Vesa Puurosen tutkimus koulukotien kasvattien vaietuista kokemuksista (Laitala & Puuronen 2016). Niin ikään vuonna 2016 valmistui laaja selvitys lastensuojelun sijaisuhoillon epäkohdista ja lasten kaltoinkohtelusta vuosina 1937–1983 (Hytönen ym. 2016). Selvitystä varten haastateltiin laajaa joukko perhehoidossa, lastenkodeissa ja koulukodeissa olleita henkilöitä heidän kokemuksistaan laitoksissa. Professori Pirjo Markkolan johtama tutkimushanke on ollut monin tavoin merkittävä. Se on muun muassa johtanut poikkeuksellisesti valtiovallan anteeksipyyntöön väärinkäytösten kohteiksi joutuneille.

Muistitieto on kerrontahetkessä tuotettua menneisyyttä koskevaa tietoa ja tulkintoja. Muistitieto kertoo siitä, mitä ihmiset uskovat, käsittävät ja tulkitsevat menneisyydessä tapahtuneen. Samalla he perustelevat omaa ja muiden toimintaa ja ratkaisuja kerrontahetken näkökulmasta. [2] Keskeisen muistitiedon metodologian kehittäjän, Alessandro Portellin, mukaan subjektiivisuus on ainutlaatuinen ja arvokas asia muistitiedossa: ”Muistitieto kertoo, mitä muistelijat halusivat tehdä, mihin he uskoivat tekohetkellä tai mitä he ajattelivat tehneensä kerrontahetkellä ja ennen sitä [...] Se, mihin ihmiset uskovat muistoissaan, sisältää enemmän tietoa kuin se, mitä todellisuudessa tapahtui.” (Portelli 2012, 12.)

Muistitieto on konstruktivistista, suhteellistavaa ja ymmärrykseen pyrkivää tietoa, joka vaatii vuoropuhelua tutkijan ja muistelijoiden välillä (jaettu tieto) ja jossa risteillään menneisyyden tapahtumien ja nykyhetken dialogin välillä. Ontologisesti tarkasteltuna muistitietotutkimusta voidaan pitää prosessina, jossa tutkimuksen sisältö rakentuu tutkimusprosessin kuluessa. Muistitietoa tutkittaessa on aina tärkeää pitää mielessä myös se hetki, jolloin tarina kerrotaan, ja huomioida, mikä merkitys kerrontahetkellä on muisteluun. (Lindholm 2015, 26; Portelli 2012, 44; Leavy 2011, 7.) Muistitietoon sisältyy myös virheellisiä kertomuksia, myyttejä, vaikenemista ja unohtamista (Korkiakangas 1996, 35–36).

Koska muistelu on dialogia sekä menneisyyden tapahtumien ja kerrontahetken että aineiston ja tutkijan välillä, on tärkeää tiedostaa myös tutkijan oman roolin merkitys tutkimukselle. (Hytönen 2016, 328; Pöysä 2015, 81.) Muistamisessa on mukana henkilökohtaisesti koettua ja yhteisesti jaettua. Kokemukertomukset voivat rikkoa viranomaiskertomusten ”sileää pintaa”, ja esimerkiksi lastentarhalapsuutta ja toimintaa koskevat historialliset prosessit voivat avautua entistä monipuolisemmin (vrt. Tuomaala 2004, 43). Taina Ukkonen painottaa muistojen ottamista vakavasti. Lähdekritiikissä muistelusta ei etsitä esimerkiksi virheellisesti muistettuja yksityiskohtia, salailua ja kaunistelua, vaan lähdetään siitä, että muistelijoilla on oikeus ja myös perusteet tai syyt omiin tulkintoihinsa. (Ukkonen 2000, 14.) Omassa aineistossani tämä vakavasti ottaminen on keskeistä aineiston käsitteilyssä. Koska tutkimani henkilöt muistelevat varhaislapsuuden aikaa, ei ole mielekästä lähteä käsittelemään aineistoa sitä kautta, miten ”oikeita” kirjoittajien muistot ovat. Olennaisempaa on tavoitella sitä muisteltua lastentarha- tai päiväkotilapsuutta, jonka avulla päästään lähemmäksi kokemuksia lapsena olemisesta, lapsuuden näkökulmaa.

Marjo Laitala ja Vesa Puuronen erottavat kokemuksen ja tapahtuman toisistaan: ”Muis-

tikuvat siitä, mitä koulukodeissa on vuosikymmenten aikana tapahtunut, voidaan asettaa kriittisen tarkastelun alaisiksi, mutta ei kokemuksia tapahtumien vaikutuksista. On mahdollista esittää toisenlaisia, jopa vastakkaisia kokemuksia kuin tässä tutkimuksessa, mutta ne eivät sulje toisiaan pois, vaan ovat ainoastaan erilaisia.” (Laitala & Puuronen 2016, 243.) Muistelija palaa lapsuuden kokemukseen tulkiten sitä aikuisuuden ja nykyhetken arvojen näkökulmasta käsin (Makkonen 2009, 16). Tällä orientaatiolla tarkastelen kokemuksia lastentarha- ja päiväkotilapsuudesta, ja lähtökohtani on, että kertojien käsitykset menneisyydestään ja elämästään ovat heille todellisia. Luisa Passerinia lainaten tutkijan on havaittava kertomusten ilmaisujen erilaisia tasoja ja sovitettava niitä historialliseen kontekstiin. Lähtökohtana on, että elämäkerrallinen muisto on totta, mutta tutkijan tulee selvittää, missä mielessä, missä paikassa ja miksi. (Passerini 1989, 197.)

Lopuksi

Historian tehtävänä on suhteellistaa asioita ja asettaa nykyhetki ajalliseen jatkumoon, jolloin kokonaisuuksia, murrosvaiheita ja erilaisia yhteyksiä nähdään selvemmin. Tärkeää on myös sellaisten kestävien ja arvokkaiden asioiden tunnistaminen, jotka säilyvät ajan kuluessa. Makkonen (2005) pohtii artikkelissaan lastenperinnetutkimuksen ja uuden lapsuustutkimuksen yhtäläisyyksiä ja eroja:

Eri aikoina ja erilaisissa elämäntilanteissa lapsen toimijuus ja osallistuminen yhteiskuntaan ja omaan yhteisöönsä on luonnollisesti (ollut) erilaista. Kysymykset kompetenttiudestaakin asettuvat uuteen valoon, kun tarkastellaan lapsuutta laajemmassa historiallisessa perspektiivissä. Esimerkiksi 1900-luvun alun työtä tekevä lapsi tai vastaavasti nykyaikana politiikkaan osallistuva lapsi voidaan molemmat nähdä aikakautensa kompetentteina toimijoina. (Makkonen 2005, 31.)

Tämän päivän keskusteluissa varhaiskasvatuksesta toimijuuden ja osallisuuden käsitteet ovat keskeisiä. Näen mielenkiintoisena tehtävänä pohtia näitä käsitteitä ajallisesti ja tarkastella, mitä toimijuudella tarkoitetaan esimerkiksi 1950-luvun lastentarhalapsuudessa ja miten toimijuutta tuotetaan muistelupuheessa. Mitkä aikaan, paikkaan ja kulttuuriin liittyvät seikat tuottavat eroja lapsuuden kokemuksiin? Ja onko toisaalta olemassa yhtäläisyyksiä, jotka ajan ja paikan eroista huolimatta ovat havaittavissa lapsuuden kokemuksissa ja toiminnassa?

Viitteet

[1] Päiväkoti Pikku Prinssin toiminta alkoi Helsingin Tapulikaupungissa 1983. Pikku Prinssin suunnittelun lähtökohtana oli ymmärtää mahdollisimman hyvin lasten näkökulmaa ympäristöön. Tilaa lasta kohden oli normaalia vähemmän, mutta tila tuntui avaralta väri- ja materiaalivalintojen takia. Huoneiden muodot ovat epäsäännöllisiä ja aina jokin ikkuna on aurinkoon päin. Käytävätilaa ei ole lainkaan, ja huoneissa on tilaa lisäävät parvet. < <http://www.helsinki.fi/kansalaismuisti> >.

[2] <http://tieteentermipankki.fi/wiki/Folkloristiikka:muistitieto>; ks. myös Fingeroos & Haanpää, 2006.

Kirjallisuus

- Arbaeus, Kerstin 1993. Att berätta sin barndom. Teoksessa Arvidsson, Alf (toim.), *Muntligt berättande, verklighetskonstruktion och samhällsspegel*. Umeå: Etnologiska skrifter Nr 2, Umeå universitet.
- Alasuutari, Maarit 2009. Kasvatusinstituutiot lapsuuden rakentajina. Teoksessa Alanen, Leena & Karila, Kirsti (toim.), *Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta*. Tampere: Vastapaino, 54–69.
- Bardy, Marjatta 2002. Mistä vanhemmuus tehdään. Teoksessa Kolbe, Laura & Järvinen, Katriina (toim.), *Onks ketään kotona?* Helsinki: Tammi, 35–52.
- de Certeau, Michel 1984. *The practice of everyday life*. California: University of California Press.
- Fingeroos, Outi. 2004. Haudatut muistot. Rituaalisen kuoleman merkitykset Kannaksen muistitiedossa. Suomen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 985. Helsinki: SKS.
- Fingeroos, Outi & Haanpää Riina 2006. Muistitiedon ydinkysymyksiä. Teoksessa Fingeroos, Outi, Haanpää, Riina, Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim.), *Muistitietotutkimus, Metodologisia kysymyksiä*. Tietolipas 214. Helsinki: SKS, 25–48.
- Gifford, Robert 2007. *Environmental Psychology. Principles and Practice*. Canada: Optimal Books.
- Gordon, Tuula, Holland, Janet & Lahelma Elina 2000. *Making Spaces. Citizenship and Difference in Schools*. London: Macmillan.
- Haarni, Tuukka, Karvinen, Marko, Koskela, Hille & Tani, Sirpa 1997. Tila, paikka ja maisema: Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen. Tampere: Vastapaino.
- Hendrick, Harry 2003. *The Child as a Social Actor in Historical Sources: Problems of Identification and Interpretation*. Teoksessa Christensen, Pia & James, Allison (toim.), *Research with Children. Perspectives and Practices*. London & New York.
- Horelli Liisa 2007. Julkisen ja yksityisen vuorovaikutus sisätiloissa. Teoksessa Lounatvuori, Irma (toim.), *Käy sisään/Stig in. Julkiset sisätilat/Offentliga interiörer*. Helsinki: Gummerus, 36–61.
- Horelli, Liisa 1982. *Ympäristöpsykologia*. Espoo: Weilin & Göös.
- Hytönen, Kirsi-Maria 2016. Tutkija aikamatkustajana. Mennyt, nykyhetki ja tulevaisuus keruukilpailuvastauksissa. Teoksessa Korkiakangas, Pirjo, Olsson, Pia, Ruotsala, Helena & Åström, Anna-Maria (toim.), *Kirjoittamalla kerrotut. Kansatieteelliset kyselyt tiedon lähteenä*. Helsinki: Ethnos, 301–337.
- Hytönen, Kirsi-Maria, Malinen, Antti, Salenius, Paula, Haikari, Janne, Markkola, Pirkko, Kuronen, Marjo & Koivisto, Johanna 2016. Lastensuojelun sijaishuollon epäkohdat ja lasten kaltoinkohtelu 1937–1983. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2016:22. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Korhonen Merja 2006. Sukupolven merkitys vuorovaikutussuhteissa. Teoksessa Karila, Kirsti, Alasuutari, Maarit, Hännikäinen, Maritta, Nummenmaa, Anna Raija & Rauskuputonen, Helena (toim.), *Kasvatusvuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino, 51–69.
- Korkiakangas, Pirjo, 1996. Muistoista rakentuva lapsuus. Agraarinen perintö lapsuuden työnteon ja leikkien muistelussa. *Kansatieteellinen arkisto* 42. Helsinki: Suomen muinaismuistoyhdistys.
- Kyrönlampi-Kylmänen, Taina (2007). Arki lapsen kokemana. Eksistentiaalis-fenomenologinen haastattelututkimus. *Acta Universitatis Lapponiensis* 111. Lapin yliopisto.
- Laitala, Marjo & Puuronen Vesa 2016. Yhteiskunnan tahra? Koulukotien kasvattien vaietut kokemukset. Tampere: Vastapaino.
- Leavy, Patricia 2011. *Oral history*. Oxford & New York: Oxford University Press.
- Lefebvre, Henri 1991. *The production of space*. Oxford: Blackwell Publishing.

- Lindberg, Päivi 2014. In search of affordances and visual quality. Tampere: Juvenes Print – Finnish University Print.
- Lindholm, Susan 2015. Att skriva muntlig historia. Teoksessa Malin Thor Tureby ja Lars Hansson (toim.), *Muntlig historia i teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur, 25–39.
- Makkonen, Elina 2005. Leea Virtasen lastenperinnetutkimukset ja uusi lapsuustutkimus. Teoksessa Saarikoski, Helena (toim.), *Leikkikentiltä. Lastenperinteen tutkimuksia 2000-luvulta*. Helsinki: SKS, 23–33.
- Makkonen, Elina 2009. Muistitiedon etnografiaa tuottamassa. Joensuu: Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja 2009, nro 58.
- Markström, Ann-Marie 2007. Att förstå förskolan – vardagslivets institutionella ansikten. Lund: Studentlitteratur.
- Markström, Ann-Marie & Hallden, Gunilla 2009. Children's Strategies for Agency in Preschool. *Children & Society* 23 (2), 112–122.
- Middleton, Sue 2014. Henri Lefebvre and Education. *Space, history and theory*. London: Routledge.
- Myllymäki, Pentti 1983. Miten ympäristön ominaisuudet voivat vaikuttaa lapsen kehitykseen? *Muoto*, 3/1983.
- Niskanen, Jenni 2007. Muistojen Ebeneser: lastentarhan merkityksiä 1920–1950-luvuilla. *Julkaisematon kasvatustieteen pro gradu -tutkielma, Käyttäytymistieteellinen tiedekunta, opettajankoulutuslaitos*. Helsingin yliopisto.
- Paju, Elina 2013. Lasten arjen ainekset – Etnografinen tutkimus materiaalisuudesta, ruumiillisuudesta ja toimijuudesta päiväkodissa. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Pallasmaa, Juhani 1985. The geometry of feeling: a look at the phenomenology of architecture. *Arkkitehti* 3/, 44–49, 98–100.
- Pallasmaa, Juhani 1994. Identiteetti, intimitteetti ja kotipaikka. *Huomioita kodin fenomenologiasta*. *Arkkitehti* 1/1994, 15–23 [www-lähde]. <
<http://www.uiah.fi/studies/history2/identi.htm#viitteet>>.
- Passerini Luisa 1989. Women's personal narrative. *Myths, Experiences and Emotions*. Teoksessa Barbre, J. W. (toim.), *Interpreting women's lives: Feminist theory and personal narratives*. Bloomington: Indiana University Press, 189–198.
- Peltonen, Ulla-Maija 2009. Rajaton kokemus – näkökulmia toiseen tietoon. Teoksessa Lounis, Kari & Tikka, Marko (toim.), *Työväki ja kokemus. Väki voimakas no 22*. Helsinki: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 11–26.
- Portelli, Alessandro 2012. *Käskey on täytetty*. Suom. Aulikki Vuola. *Esipuhe Ulla-Maija Peltonen*. Turku: Faros.
- Puroila, Anna-Maija 2013. Young children on the stages: small stories performed in day care centers. *Narrative Inquiry* 23 (2), 323–343.
- Pöysä, Jyrki 2015. *Lähiluvun tieto*. Kultaneito XVII. Vantaa: Suomen kansantietouden tutkijain seura.
- Raittila, Raija 2008. Retkellä. Lasten ja kaupunkiympäristön kohtaaminen. *Jyväskylä studies in education, psychology and social research* 333. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Raittila, Raija 2012. With children in their lived place: children's action as research data. *International Journal of Early Years Education* 20 (3), 270–279.
- Raittila, Raija 2013. Pienryhmätoiminta ja leikkialueet. Varhasikasvatuksen pedagoginen toimintaympäristö rakentuu arkisissa käytännöissä. Teoksessa Kirsti Karila & Lassa Lipponen (toim.), *Varhasikasvatuksen pedagogiikka*. Tampere: Vastapaino, 69–94.
- Roos, Pia 2015. *Lasten kerrontaa päiväkotiarjesta*. Tampere: Tampere University Press.
- Rutanen, Nina 2013. pienten lasten jännitteiset leikin tilat alle 3-vuotiaiden ryhmässä. Kir-

- jassa Kirsti Karila & Lassa Lipponen (toim.), Varhaiskasvatuksen pedagogiikka. Tampere: Vastapaino, 95–112.
- Saarikangas, Kirsi 2002. Asunnon muodonmuutoksia, puhtauden estetiikka ja sukupuoli modernissa arkkitehtuurissa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 860. Helsinki: SKS.
- Saarikangas, Kirsi 2007. Asuinpaikoista kotiseuduiksi. Pääkaupunkiseudun kerrotut ja eletty lähiötilat 1950-luvulta 1970-luvulle. Teoksessa Knuutila, Seppo & Piela, Ulla (toim.), Menneisyys on toista maata. Kalevalaseuran vuosikirja 86. Helsinki: Kalevalaseura, 101–126.
- Savolainen, Ulla 2015. Muisteltu ja kirjoitettu evakkomatka. Tutkimus evakkolapsuuden muistelukerronnan poetiikasta. Kultaneito XV. Helsinki: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.
- Soja, Edward W. 1996. Thirdspace. Journeys to Los Angeles and other real-andimagined places. Massachusetts: Blackwell Publishers.
- Soja, Edward W. 2010. Seeking Spatial Justice. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Strandell, Harriet 1996. Päiväkoti lasten kohtaamispaikkana. Tutkimus päiväkodista sosiaalisten suhteiden kenttänä. Helsinki: Gaudeamus.
- Tuan, Yu-Fi 2008. Space and Place. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Tunturi, Janne & Syrjämaa, Taina 2002. Johdanto. Teoksessa Syrjämaa, Taina & Tunturi, Janne (toim.), Eletty ja muisteltu tila. Historiallinen arkisto 215. Helsinki: SKS, 7–29.
- Tuomaala, Saara 2004. Työtätekevistä käsistä puhtaiksi ja kirjoittaviksi. Helsinki: SKS.
- Törrönen, Maritta 1999. Lasten arki laitoksessa. Helsinki: Helsinki University Press.
- Ukkonen, Taina 2000. Menneisyyden tulkinta kertomalla: muistelupuhe oman historian ja kokemuskertomusten tuottamisprosessina. Helsinki: SKS.
- Vilkko, Anni 2010. Eletyn tilan kertominen. Teoksessa Vilkko, Anni, Suikkanen, Asko & Järvinen-Tassopoulos, Johanna (toim.), Kotia paikantamassa. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 35–58.
- Ylitapio-Mäntylä, Outi 2009. Lastentarhanopettajien jaettuja muisteluja sukupuolesta ja vallasta arjen käytännöissä. Acta Universitatis Lapponiensis 171. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Åström, Anna-Maria 2016. Minnets rum. En fråga om platser, praktiker och miljöfokuserande minnen – återuppväckande av urbana landskap. Teoksessa Korhonen, Pirjo, Olsson, Pia, Ruotsala, Helena & Åström, Anna-Maria (toim.), Kirjoittamalla kerrotut. Kansatieteelliset kyselyt tiedon lähteenä. Helsinki: Ethnos, 338–383.

LTO, KM Taina Sillanpää on Ebeneser-säätiön toiminnanjohtaja.